

Studier Kritiker och Notiser.

Litterär Tidning.

N° 20.

Lördagen den 15 Maj

1841.

Lärobok i Theologien för Gymnasierna. Författad af **A. G. Norbeck**. Upsala, Wahlström och Lästbom 1840, 107 sidor 8. vo.

Bristen på och deraf följande behöfvat af en för gymnasierna och lärdomskolornas högre classer tjenlig lärobok i theologien börjar att hos oss i hög grad låta känna sig och måste göra det mer och mer, i samma mån som man allt klarare kommer att inse den helt förändrade betydelse, som nu emot fördom tillkommer theologien i egenkap af skolastiskt undervisningsämne. All lärd bildning var förr egentligen endast prestbildning och inrättningen af de offentliga läroanstalterna således hufvudsakligen på befrämjandet af en sådan bildning beräknad. I den egentliga theologiska, det vill, framför allt annat, säga: dogmatiska vetenskapen skulle dertill ynglingen, den blifvande presten, redan på gymnasium införas, han skulle redan der i hufvudsaken inhämta hvad han för sitt tillkommande embete hade af nöden. Samma theologiska curs och samma läroböcker, för hvilka han efter ett kort och mången gång temligen betydelselöst wistande wid academien i embetsexamen för sitt Domcapitel skulle redowisa, sattes således af gymnasieläraren honom genast i handen; och det var egentligen endast kunskapens widd och omfång, icke kunskapens form, som skiljde den theologiska läsandet gymnasiisten från theologen *ex professo*. Numera är förhållandet alldeles annorlunda. Numera, sedan lärdomen icke är något wigt ständs uteslutande behof och tillhörighet, kunna och böra också icke skola och gymnasium uti den uppfostran och undervisning, som de meddela, ha mera afseende på det ena än på det andra yrket, utan uppfylla tvärtom i samma mån bättre sin bestämmeelse, som allt sådant afseende sattes å sid. Skola och gymna-

sum kunna nu ingenting annat wilja än blott bereda sina lärjungars uppfostran till **menniskor**, till bildade d. ä. sjelfständigt tänkande och handlande människor. Med sin undervisning åsyfta de dertill endast den **allmänna** kunskap och skicklighet, som af hvarje **särskildt**, på intelligent kraft beroende yrke owillkorligen förutsattes, och icke ens denna kunna de fullständigt meddela, utan egentligen blott förmågan att sedermera sjelf förwärfwa den. Allt egentligt specialstudium hörer alltså rentaf icke dit. Är nu theologien, såsom **egentlig** theologi d. ä. såsom wetenskap i sin **strängaste** bemärkelse, ett speciellt, på ett särskildt yrke syftande studium — och att den detta är kan af ingen nekas — så är af det ofwänända klart, att den i denna egenkap är för de lägre undervisningsverken helt och hållet främmande. Det är egentligen icke **theologi** utan **christendom**, som angår skolynglingen och gymnasiisten. Att undervisningen i dithörande ämnen fortsattes äfwen sedan det kunskapsmått är inhämtadt, som för hvarje confirmand är owillkorligen nödwändigt (detta bör i skolan kunna vara inhämtadt temligen tidigt), ser icke i den meningen, som skulle då tiden vara inne att begynna göra ynglingen till theolog, utan egentligen endast för att gifwa honom en **supphörligt** fortgående påminneelse derom, att hvad han, för att rätt kunna helt simpelt vara **människa**, dock först och sist behöfwer är att vara **christen**, och att, huru mycket annat han än må lära, huru höga hans insigter än må blifwa, så wärer han dock aldrig ifrån **christendomen**. En rätt lefwande, practisk **christendoms**undervisning, och denna ju widsträcktare desto bättre, men också ingenting derutöfwer, är således just hvad ynglingen i skolan (eller på gymnasium) har af nöden. Att en sådan undervisning icke på det allra lämpligaste sättet meddelas genom det ännu i våra dagar temligen allmänna inpluggandet af latinska dog-

matifer med deras mängen gång böda formler, torde ligga för en dag. Männe icke den tid, som nu för dessa sistnämnda uppoffras, wore bättre använd, om den rätt och slätt egnades åt Biblen? Biblen angår dock alla menniskor, men de gamla latinska dogmatiska formlerna göra det näppeligen. För hwarj och en, som i Biblen ser Guds ord och som besinnar, att detta springande watten till ewinnerligt lif är och måste wara i sjelfwa sin källa renare, klarare, kraftigare än annars någonsstädes, kan det ej annat än synas högligen beflagligt att i våra skolor öfwerhufwud taget så högst litet för befrämmandet af bibelkunskap blifwit gjordt och göres. Wäl är det mångenstädes öfligt att med de wanliga morgonbönerna förena uppläsandet af ett capitel i Biblen; äfvensom icke blott det gamla testamentet — såsom det naturligtwis måste — begagnas för undervisningen i hebreiskan utan äfwen det nya för undervisning i grekiska: men den förra plägseden blir gemenligen endast alltför mycket en plägsed, som bibehålles mera derföre att det skall så wara, än för att derigenom bibringa lärjungarne någon kunskap, och den senare är till för språkets, icke för Biblens skull. Och så gå ynglingarne ut ur skolan till academien såsom ungefärligen lika stora främlingar i sin Bibel som de woro då de kommo derin. Detta kan icke wara rätt och helsosamt. Är ynglingen under sin uppvart wand att betrakta Biblen såsom mer eller mindre en öfwerflödsware, fara är då, att den så af honom äfwen kommer att anses sedermera. Är han ej med den bibliska andan och formen i någon mon redan i den första ungdomen blifwen förtrolig, mer än lätt kommer det sedan att synas honom icke löna mödan att dermed sysselsätta sig, helst det då blifwer så mycket annat, som tager krafterna i anspråk. Nec. måste derföre uttala det såsom sin innerligaste öfvertygelse att, sedan de enklaste christendomsbegreppen blifwit genom catechesen och det allmännaste af bibliska historien genom någon tjenlig, helst i Biblens egna ord affattad lärobok inhemtade, sjelfwa Biblen (neml. den swenska) bör sättas i stället för lärobok i hand på skolunglingen. För sitt föresatta pensum, t. ex. ett helt eller halft capitel i sender, må han under öfwerläsningen så godt han förmår försöka att göra sig reda, särskildt för sjelfwa gången och sammanhanget i det hela; och hwad häruti eller i detailen för honom förblifwer dunkelt, det må läraren sedan i skolan på eromatisk wäg populärt exegetiskt utreda. På detta sätt bör kunna genomgå åtminstone några af nya testamentets wig-

tigare bref och någon af gamla testamentets böcker. Då deras innehåll allwarligt och noggrannt af lärjungagen uppfattas, kommer äfwen det öfriga i Biblen, hwarmed icke utan genom en äfwen under hela den följande skoltiden fortsatt cursiv läsning bekantskap kan hinna göras, att af honom dock med helt andra och uppmärksamare ögon betraktas. Ty han lär sig derigenom, hwad han annars mängen gång knappt anar, att äfwen Biblen är något att tänka på och som både kan och förtjenar att begripas och behjertas. Nec. är wis och stöder denna wisshet på den erfarenhet han sjelf såsom lärare varit i tillfälle att göra, att genom en sådan biblisk curs ynglingen blifwer med christendomen långt mera förtrolig än genom inlärandet af hwilket dogmatiskt compendium som helst. — Men fastän nu således Biblen bör i skolan utgöra hufwudsaken och lifsom själen i christendomsundervisningen, så är dock dermed icke påstådt, att den ensam derwid gör tillfyllest. Ynglingen behöfwer, äfwen blott för den allmänna mensliga bildning som han eftersträfwar, utan twiswel mera. Han behöfwer lära sig att se, att, sådan som christendomen i Biblen sig framställer, sådan har den och de facto wisat sig wara, i det att den såsom lefwande ande gått med det mäktigaste inslytande fram genom tidehwarfwen, och att således äfwen den tid, som wi kalle war, dock egentligen och hufwudsakligen är hwad godt den är just genom christendomen. Detta är ideen af kyrkohistoriens läsning i skolan; och hwilken således der wisserligen är wäsendtlig, men hwarwid det wore önskligt att en lärobok wore att tillgå, som något mindre än våra wanliga sysselsatte sig med förteckningar på spridda kättarenamn och secter, men i stället något mera, och detta enkelt och klart, utwisade karakteren af det kyrkliga lifwet i det hela, sådant det under de särskilda perioderna sig uppenbarat och med iure, förnuftig nödwändighet fortgått och utvecklat sig. Widare behöfwer lärjungan, innan han utgår ur skolan, att samla till ett helt och såsom sådant för sig utreda den kristliga sanning, som han i Biblen inhemtad. Till en sådan samlande, redande och begripande öfwerligt kan nu icke catechesen göra tillfyllest. Den talar för den uppwurme, till man mognande och med wetandets elementer i andra rigtningar numera bekante ynglingen ett för barnsligt språk. Den bildning och de kunskaper han från andra håll inhemtad låta nu owillkorligen frågor äfwen i affsende på de religiösa angelägenheterna tränga sig in uppå honom, hwilka för barnet äro helt och hållet

främmande och på hvilka han alltså icke kan vara belåten med barnliga swar. Det christeliga lärobegreppet bör således nu för honom framställas på ett sådant sätt, att han tydligen får märka, att det af honom icke blifwit utslitet med barnsfora, utan att det twertom kan stå tillsammans äfwen med den senaste tids bildning och gifwa den, såsom allt, sitt samma ljus och lif och helgelse. Härtill är nu en slags dogmatisk lärobok af nöden. Men också är det först nu efter en biblisk förberedelse, såsom den ofwannända, som en sådan med nytta kan användas. Hvad wi af denna lärobok fordra torde, såsom en slutförd af allt det föregående, kunna uttryckas på följande sätt. En theologisk skolbok är i samma mån ändamålsenlig, som den, utan att förlora sin character af skolbok (d. w. s. utan att inlåta sig i wetenskapliga undersökningar och med noggrant bibehållande af en huswudsaktligen practisk riktning), förstår att sätta christendomen i sammanhang med tidens bildning och således på ett bestämdt och lefwande sätt framställer den theologiska wetenskapens resultater i afseende på utredandet af den christliga lärans huswudbegrepp.

Att tillfyllestgörandet af denna fordran icke är ett lättlost problem, det kan ej annat än vara klart för hwar och en, som förstår hvad den innebär. Just emedan en dylik lärobok måste vara ett slags medelting, så blifwer det nästan omöjligt att wid des författande icke råka in i den ena ytterligheten, då man will undwika den andra. Å ena sidan måste korthet, bestämdhet, klarhet eftersträfwas, men å den andra äfwenledes undwiskas att man icke endast gifwer ett torrt och magerst skelett, der kött och merg och lif och must så högligen äro af nöden. Å ena sidan får icke ett föråldradt, blott en historisk betydelse egande dogmatiskt formelwäsende (lånadt t. ex. från 17:de århundradet) intagas i en bok, uti hwilken det endast är fråga om lefwande christendom, men å andra sidan måste också allt slags nyhetemakeri och wetenskapliga förslagemeningar, hwilka, ehwad värde de än må ega i sig sjelfwa, dock ännu utaf kyrkans män sakna ett allmännare erkännande, lika sorgfälligt derifrån aflägnas; o. s. w.

Det är således knappast att begära, att de förf, som tillswidare — innan de flera gånger hunnit förnyas — på ifrågawarande område hos oss företagas, skola uppfylla allt hwad man har skäl att önska. Därför kan wist icke målet sägas vara uppnådt af den lilla skrift, som wi här annåla. Men detta hindrar dock ingalunda, att ju förf. för den

möda han deruppå nedlagt gjort sig förtjent af rätt mycken tackfambhet. Ty utan twiswel är han i de flesta afseenden målet närmare än någon af sina föregångare. Särskildt framför Bruhns compendium, hwilket hittills wäl varit det mest brukade och brukbara, har Norbecks Lärobok det stora företrädet att vara skrifwen på swenska och att således bidraga till bortläggandet af den numera utan twiswel i högsta grad olämpliga, dödade och döfwande plägseden att meddela christendomsundervisning på latin. I klarhet, reda och enkelhet är föreliggande arbete helt wist det främsta i sitt slag, lemnande i det hänseendet öfwerhuswud taget knappast något öfrigt att önska. Beträttadt såsom ett sammandrag, ett repetitorium af den äldre dogmatiken är det öfwerträffligt och, i förhållande till sitt omfång, i en snart sagdt förwånande grad innehållsrikt. Men just denna omständighet, att det nämligen egentligen tyckes hafwa tillkommit såsom ett sammandrag af någon af de fornlutheriska, stora dogmatikerna, gör att det mindre, än det annars måhända kunnat, motswarar sitt egentliga ändamål. Till bestyrkande härav anföra wi följande anmärkningar.

Hwad först angår sjelfwa anordningen af det hela, så saknas wäl derwid alltför mycket ett egentligt system. Boken sönderfaller i tio temligen lösligt sammanhängande och blott såsom skilda loci bredwid hwarandra stående capitel, i hwilka för öfrigt ämnena ungefärligen i den wanliga ordningen följa på hwarandra. (1. Om Religion och Theologi. 2. Om den heliga Skrift. 3. Om Gud. 4. Om Skapelsen och Förnyelsen. 5. Om Guds beläte. 6. Om Synden. 7. Om Jesus Kristus och Återlösningen. 8. Om Nåden och Nådens ordning. 9. Om Nådens medel och Kyrkan. 10. Om de yttersta tingen). Om härwid en bestämd ledande princip något mera blifwit följt och framhållen, så hade derigenom så mycket mindre en ringa fördel varit wunnen, som det wäl numera torde gälla såsom en afgjord sanning, att insigten i hwarje sak omödel dock icke är något annat än just jemt insigten uti den nödwändiga utvecklingen af den densamma genomgående tanken.

Ätskilliga från de gamle lånade åsigter och bestämningar, men hwilka, emedan de antingen äro rent af origtiga eller också åtminstone ingenting upplysande och således öfwerflödiga, numera omöjligt kunna anses såsom annat än rena antiquiteter, hade utan twiswel bäst varit borta. Exempel: Theologiens indelning i naturlig och uppenbarad; uppfattningen af Dog-

matiken såsom lifbetydande med "trosläran" (vetenskapen och vetenskapens object kunna ju icke vara detsamma?); en stor del af de gamla indelningarna af attributa divina; de gamla indelningarna af scientia och voluntas Dei; skillnaden emellan actus, proprietates och notiones personales; concursus såsom en särskildt act af den gudomliga försynen; antagandet af Omställesen och Påskalammet såsom egentliga sacramenter; m. m.

Noterna upptagas af "sådana saker, dem Förf. trott kunna sparas till Gymnasiernas högre afdelningar". De innehålla sålunda hufvudsakligen dels den äldre dogmatikens finare och flyftigare bestämningar, dels isynnerhet symboliska "framställningar af de viktigaste differenspunkterna emellan de tre hufvudkyrorna." Rec. bekänner, att han för sin del skulle twefat att i en dogmatisk lärobok på sådant sätt intaga ett symboliskt element. Det vill nemligen synas, som wore detta både öfverflödigt och ändamålswidrigt. Öfverflödigt; ty wid undervisningen i kyrkohistorien bör ju gymnastiken fullkomligen tillräckligt kunna få inhenta de främmande kyrkopartiernas afwifande meningar, hellst ju det symboliska (åtminstone för så widt det, såsom här, angår främmande kyrkor) dock wäl i sjelfwa werket är af historisk, icke af dogmatisk, natur. Och ändamålswidrigt; ty nefas kan wäl ej, att derigenom afwen framställningen af den läran, som är bokens hufvudföremål, får åtminstone ett stek af att vara en blott historia, det egna lärobegreppet kommer att stå der såsom ett blott ibland de många öfriga, och det lifliga, harmoniska intrycket i ynglingens sinne deraf, att det är den ewiga sanningen sjelf, som talar till honom och framställer sig för hans blickar, kan så ej annat än i mer eller mindre mon blifwa stördt och förswagadt. Wänne det derföre icke warit nyttigare, om noterna, i stället för sitt nuwarande innehåll, kommit att utgöras af enkla, utan allt scholastiskt bråk med definitioner och distinctioner, fortgående utvecklingar af de i paragrapherna i forrhet uttryckta lärosatserna? Saknaden af ett sådant något widlyftigare utredande af dogmerna är på några ställen i boken mycket kånbar, isynnerhet t. ex. wid försoningsläran, om hwaras grund och wäsende icke gifwes något fullständigare besked än hwad som redan genom den enklaste catechetiska kunskap kan antagas såsom bekant. — I contexten af dessa utvecklingar hade då det bibliska elementet, ungefärligen såsom det sker hos Eberstein, kunnat intagas och hade derigenom utan twifwel kommit att till anda och sam-

manhang bättre kunna fattas, än der det blott framstår i lösryckta, splittrade språk. Hade så dertill kommit — i fall det tillåtes Rec. att ännu yttra en önskan — att med det dogmatiska ett moraliskt element blifwit sammanflätadt, ungefärligen såsom det sker af Marheineke i hans Lehrbuch des christlichen Glaubens und Lebens, så hade detta helt wist gifwit boken ännu större värde och användbarhet. Det är både förunderligt och beklagligt, att en så vigtig beståndsdel i den christliga läran som den moraliska hittills i våra theologiska skolböcker snart sagdt helt och hållet warit förgäten.

Blott ännu några ord i affeende på en och annan mera speciell omständighet. — Den reda, klarhet och enkelhet, som i allmänhet i så hög grad utmärker föreliggande lärobok, synes öf dock på ett — och detta ett ganska viktigt — ställe i någon mon vara borta. Nemligen i det åttonde capitlet, som handlar om nåden och nådens ordning. Rec. fruktas, att det blifwer en yngling swårt att ur alla dessa distinctioner och bestämningar upphemta sig en klar bild af det andeliga lifwets genesis i människohjertat. — Bestämningarna af Guds egenskaper, isynnerhet sådana de på swenska uttryckas, hade wäl till en del kunnat vara något mindre anthropopathiska. Nog t. ex. förstår en gymnast, om man säger honom, att Guds ewighet är något annat än en tillworo i en oändlig tid? o. s. w. — Förf:s yrkande (sid. 45), att man icke kan i werkligheten uppgifwa, hwar skiljegränsen är mellan arfsynd och werksynd, beror wäl på ett missförstånd. Arfsynden är ju icke någon slags "begärelse," om detta ord tages i sin strängaste bemärkelse, utan blott det onda anlaget, såsom sådant, tänkt före alla des ytringar. Så snart anlaget på något sätt träder ut i werkligheten, yttrar sig, blifwer begärelse, är det werksynd. Och dermed är ju skiljegränsen alldeles bestämdt uppgifwen? — Den skillnad Förf. gör emellan följderna af obedientia Christi passiva och activa, att nemligen den förre befriar från syndens straff, den senare från syndens skuld och herrawälde, finnes wissertligen hos Quenstedt, men är i logiskt hänseende wida sämre än Hollazii och feras, hwilka, som bekant är, förena den positiva sidan af försoningen, förwärfswandet af rättfärdighet och salighet, med obedientia activa och den negativa, förlofningen från syndaskuld och syndastraff, med ob. passiva. En annan fråga är, om någon slags sådan skillnad emellan nyssnämde följder bör antagas. I Skriften har den näppeligen

någon grund, och i sjelfwa Formula Concordiæ är den icke antydd.

Desse anmärkingar, ehuru måhända obetydliga i sig sjelfwa, har Rec. icke welat tillbakahålla, emedan han trott, att åtminstone en eller annan bland dem skulle af Förf. kunna anses böra tagas i betraktande wid en framdeles troligen utkommande ny upplaga. — Vi sluta med att anbefalla boken till wederbörande skolmäns uppmärksamhet. Daktadt sina brister förtjenar den dock, som sagdt, mera än någon af sina hittillsvarande medtäflare att begagnas.

E. G. B.

Carl XII:s Historia, utgifven af Knut Lundblad. Första delen med porträtt. Christianstad 1835. 469 sid. 8:o. Andra delen med 3 plancher ibm 1839. 552 sid. 8:o.

Andra Artiklen.

(Slut fr. föreg. Nr.).

Förf. fattar och tecknar glanssidan af Baron Görz karakter såsom offentlig man. Der låg äfwen ett skimmer öfwer den mans lif, som infästades på politikens tummelplats, och der gjorde till en sanning det Archimediska postulatet att få en fast punkt, för att från denna skaka werldsbbyggnaden. Baron Görz egde snillets oemotståndliga öfwerlägsenhet. Han hänförde och ryckte med sig alla, på hvilka han wille verka. Duktömlig i hjälpållor, war han samwetslös i fråga om medlen, när hans mål det fordrade. Stenbart böslig blef han den werkligt styrande. Drdhällighet, karaktärsfasthet och orubbliga grundsatser kunde man ej söka hos den man, som ej gjorde någon hemlighet af sina irreligiösa tänkesätt, som lefde i intriger och med ränfer wäpde de diplomatiska konststycken, genom hvilka han söfde och bedrog wän och fiende. Den sina werldens förnäma ton i det tidehwarf, som bland sina förnämliga representanter i den wägen räknade en Philip af Orleans och August af Sachsen, hade Görz fullkomligen tillegnat sig. Den under R. Carls wistande i Turket af Görz hopsydda intrigen, att genom underhandling med Czaren förskaffa hertigen af Holstein swenska kronan, kan endast få sitt rum bredwid aristokraternas kabaler för beredandet af ett regentombyte. Sådana försök förtjena en hårdare benämning, än den hwarmed Förf. förmildrar det brottsligt djerfwa i tilltaget. (sid. 421). Af en diplomatisk not som är inta-

gen i Jenssens tyfka öfwerf. af Lundblads historia om Carl XII (2 d. s. 494) inhämtas, att Görz fått förtroende af de förslag som uppgjordes, för att tvinga Sverige till Bremens och Stettins asträdande, och hvilka stodo i sammanhang med Ryssarnes och Danskarnes beslut att landstiga i Skåne. Czaren hyste likwäl mistroende till Görz och bibehöll länge detta mistroende; men hade Görz kunnat besegra Carl XII:s owilja, och förwärfwa sig denne karaktärsfaste monarkens orubbliga och odelade förtroende, så kunde han ej heller undgå att för sina projekter winna Czaren, som mera leddes af beräkning, än passion; isynnerhet om Görz kunde öfwertygga den ryska enwäldsherrskaren om de större fördelar som en förändrad politisk ställning erbjöd. Det ögonblick Czaren såg, att Ryssland kunde skörda mera af ett förbund med Sverige, än med Sveriges fiender, samma stund war äfwen wänskapan med de sednare bruten. Ett wist dunkel swäpwar öfwer dessa årens diplomatiska förhandlingar. Djerfwa planer utkastades af Görz. Han satte sig i förbindelse med engelska Jacobiterna, närmade sig Alberoni, och fick genom Stotten Arestins, Czarens lifmedikus, företräde hos ryska Czaren, och förwärfwade sig snart dennes uppmärksamhet för de widtutseende drömmar, hvilka woro beräknade på att omgestalta Europa, störta throner och förändra ländernas gränser. Planen äfystade att återinsätta Stanislaus på polska och Pretendenten på engelska thronen, försäkra Sverige om Norriges besittning, och derjemte skaffa Sverige ersättning i Hannover för förlusten af Östersjöprovincerna, Estland, Liefland och Ingermanland, hvilka borde till Ryssland asträdas. Wägsamma, förtwiflade försök, med frig till sina följder, och med en utgång mera än owis, woro dessa diplomatiska luftlott, hvilka af Sverige fordrade ansträngningar, som öfwerstege landets krafter. Görz hade så wida rätt, att fred med den farligaste fienden war för Sverige oundwiflig. Sedan kunde man lättare föreskrifwa fredswilforen för de öfriga. Görz's sina diplomatiska takt, den syndighet på utwägar, den gåfwa att efter behag winna, öfwertala och söndra, som han egde i en obestridligt hög grad, den djerfhet hwarmed han utkastade, fullföljde och genomdref sina planer, under det han aldrig förfelade de tjenligaste medlen, utan begagnade sig af menniskornas passioner och fördelar, för att låta dem medverka till sina förslager; denna förening af de för en diplomat erforderliga egenskaper gjorde baron Görz till rätta

mannen att segra uti ett kabinettstrig, och att förswara ett land i den wädligaste ställning. Finna den swaga och ömtåliga sidan hos sina motståndare, kunde ingen bättre förstå, än Görz. De anslag han förshade, för att störta Hannoveriska huset i England och hertigregenten i Frankrike, utkastades troligen med en alltför sorglös beräkning af de utvägar och hufspfallor, som borde anlitas för planernas verkliggörande. Brevwerlingen i denna wäg mellan Görz, Gyllenborg och Erik Sparre blottar ett wägs spel, som hwilade på osäker grund. Men Görz gjorde synwilla, fastade ut brännbara ämnen, och när hwar och en af Sveriges fiender ssyslosattes hemma, om ej med annat, åtminstone med uppsagade sträckbilder, kunde Sverige med mera säkerhet tänka på fredswerket.

I de här i första forthet antydda stämpingar som Görz dref, war Czaren wida mera inblandad än R. Carl XII; och den förres namn förefom äfwen i den brevwerling mellan Görz, Gyllenborg och Sparre, som uppsnappades af engelska regeringen, och på des föranstaltande trycktes. Detta förskade Czarens förbittring mot R. Georg. Czaren emottog äfwen från Alberoni ett sändebud, Hertigen af Drmond, som skulle underhandla om de thronförändringar, som Görz föreslagit. När Görz arresterades i Holland, lät Czaren inspärra holländska gesandten i Ryssland och bemäktigade sig hans papper. Flera af dessa uppgifter samlas i swenska originalet af Carl XII:s hist. af Lundblad, men hafwa blifwit bifogade den tyska öfwers. (se öfwers. sid. 511). Öfwers. tillägger äfwen att ofswannämde swenska diplomater spekulerade på Jacobiternas lättrogenhet, och tillkonstlade sig från England 20,000 guineer och från Frankrike 100,000 livres. Likwäl är det otroligt, hwad en nyare fransk författare förmenar, att Görz med sina diplomatiska konstgrepp welat winna penningar och ej tänkt på någon hufwudsaklig förändring af Europas politiska förhållanden. Om innehållet af de slutliga förhandlingarna mellan Görz och Ostermann se Lundbl. II sid. 469—75. Opålitlig, twetydig och snarare ett frö till nya misstankar har rec. alltid funnit den af Ostermann angifna bewefelsegrunden till Czarens förbittring mot engelska konungen. (sid. 471). Rysska Czaren hade wäldsamma passioner, men dessa utöfwade intet inflytande på hans offentliga handlingsätt. Gerna erkännes likwäl att Wismars bestridda besittningstagan- de fastade Grisäppet mellan Czaren och hans bundsforwandter; och den förres oförklarliga dröjsmål med

landstigningen i Skåne, som i samråd med Danskarna war beslutad, wäckte de sednares misstankar, att hemliga affigter lägo till grund för rysska tropparnas förlängda wistande på Seland; affigter hwilka man å danskta sidan med ökad waksamhet och förswarsanstalter trodde sig böra motverka. Något ljus är aldrig att wänta i denna sak, enär ränter som wäskwas i mörkret, och försät som bero af en coup de main sällan anförtros åt papperet, wist ej åt diplomatiska acta; och deputom afflipptes underhandlingarna genom regentombytet i Sverige. Wi instämma i de losford som Görz rättwist skänker åt baron Görz's stora förmåga som underhandlare. Denna röjde sig i den alldeles owäntade utgång som bereddes åt conferencerna på Åland. Derjemte biträder ref. fullkomligt prof. Geijers uppfattning af detta ämne, då han anser det oförenligt med R. Carls karakter, att han ämnat aftråda det ringaste af sina besittningar för en derigenom påräknad fördel på ett annat håll. Konungen wille med fredsunderhandlingarna endast winna tid. Och huru Görz' makt war mera skenbar än verklig i dåwarande ögonblick, inhämtas af berättelsen, att R. Carl ämnat arrestera Görz wid hans återkomst, derföre att han på Åland öfwerstridit sin fullmakt.

Förtjenstfull war den drift, hwarmed Görz anskaffade alla de förnödenheter, som erfordrades för norrska fälttågen. Endast genom representatist mynt war det möjligt. På penningverket förstod sig ingen bättre än Görz. Swindlande woro den tidens finansförslager. Wi påminna om Law i Frankrike. Det missförstånd af mynttecknens betydelse, hwartill swenska regeringen och von der Rath gjorde sig skyldige, när de utsläppte i allmänna rörelser 18 millioner mynttecken, kan ej räknas Görz till last. Efter hans plan skulle de circulerande mynttecknen aldrig öfwerstiga sferdedelen af det redbara myntet. Mynttecknen egde desutom sin förebild i de statsobligationer, som blifwit utfärdade före den tid, då Görz öfwertog ledningen af swenska penningverket. Den amortisementsfond som påtänktes, för att stadga mynttecknens wärde, hade för en tid en önskad werkan, så att crediten höjdes. Görz försökte äfwen att genom utländska lån föröka den metalliska fonden. Men många förordningar woro despotiska och wädliga för den enskilda förmögenheten. Görz såg sig snart tvungen att tillåta en myntförsämring. En beskattning som kapitalisterna underkastades, förstörde misnöjet. De depositions-attester, som fingo gå och gälla i allmänna rörelsen, wisade hä-

de förlägenheten under en rådande penningbrist, och den förförda crediten. Att Görg ej för egen del dragit vinst af det allmännas ruin, intygas genom de summor som wid hans arrestering ännu woro i behåll, och genom den redowisning som gafs för återstoden. Hans arfwingar fingo under Gustaf III de fordringar utbetalt, som de hade på swenska kronan. — Några beriktiganden må här inslyta. Förf. berättar efter Hist. de Pierre I, att Catharina Alexiewna under slaget wid Pultawa lät till ryfska manskapet utdela brännwin och förfäringar, för att lifwa soldaternas mod och krafter. Jensen styrker, att kejsarinnan ej war hos armeen, utan i Petersburg, när slaget lefwerades.

Efter Jensen war Bipref's commendant ej en Skotte, som originalet säger; utan en ryff Öfwerste Jurlow. (Th. II. s. 83). — Hos Lundblad saknas ett och annat bidrag till historien om Carl XII:s beställningsystem. Dit hör den förordning som stadgade huru mycket som skulle erläggas för rättigheten att bruka öfwerlödsartiklar. (Sfr Lagerbrings sammandrag. 4. d. s. 95). Utförligare kunde författaren hafwa varit i teckningen af landets tillstånd, och i redowisningen för ämnen, hwilka stå i sammanhang med kammarverkets tillstånd. Äfwen saknas en öfwerfigt af den wetenskapliga bildningen under Carl XII, af de arbeten som utgafwos och den lärda werksamhet som utmärkte många den tidens författare. Wi äro emblertid tackfamma för hwad R. Carl XII:s biograph gifwit oss; en teckning som tillfredsställer alla rättwisa anspråk på en kritisk noggranhet wid källornas begagnande. Den lyckliga och smaffulla anordningen af det historiska materialet, och en stil, som är omsorgfullt wärdad, ädel, ämnet wärdig, lifa skild från falskt glitter, som från kärf liflöshet, äro förtjensterna i ett arbete som både för sitt ämne och dess behandling förtjenar uppmärksamhet och deltagande.

C—m.

Index Corporis Historico Diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae oder Kurzer Auszug aus derjenigen Urkunden-Sammlung, Welche für die Geschichte und das alle Staatsrecht Liv- Ehst- und Kurlands mit Unterstützung S:r Majestät des hochseligen Kaiser Alexander I von Russland und auf Verwilligung S:r Maj. des K. Frie-

drich Wilhelm III von Preussen aus dem geheimen ehemaliger Deutsch Ordens Archive! zu Königsberg von den Ritterschaften Liv- Ehst- und Kurlands zusammengebracht worden ist und wie solche mit einigen Stücken aus inländischen Archiven vermehrt, bei Einer Edlen Ritterschaft des Herzogthums Livland aufbewahrt wird. Auf Veranstaltung und Kosten der verbundenen Ritterschaften Liv- Ehst- und Kurlands herausgegeben. 1:ster Theil vom Jahre 1198 bis zum Jahre 1449 incl. Riga und Dorpat 1833. Edv. Frantzens Buchhandlung (in Commission) Gedruckt bei W. F. Höcker. Zweiter Theil vom Jahre 1450 bis zum Jahre 1731 incl. mit einigen Anhängen. R. o. D. 1835.

Erster Anhang. Nachricht von verschiedenen noch ungedruckten Urkunden aus einigen anderen handschriftlichen Sammlungen. *Zweiter Anhang.* Reihenfolge der Päpste von 1150—1500, der Hochmeister der deutschen Ordens, der Landmeister ind Preussen und Livland, der Erzbischöfe und Bischöfe in Liv- Ehst- und Kurland mit Nachrichten von den in den Urkunden vorkommenden alten Siegeln, nebst einer synchronistischen Tabelle der Livländischen Landes-regenten während der Ordenszeit.

Dritter Anhang. Verzeichniss derjenigen Urkunden, welche entweder als transsumirte unter das datum des Transsumts, oder als später aufgefunden, nicht nach der richtigen chronologischen Reihenfolge gestellt worden sind.

Vierter Anhang. Berichtigungen und Nachträge.

Fünfter Anhang. Registre: — Författad af Dr. G. G. Napiersty, är ett werk, som ej bör saknas i swenska bibliotheker, som göra anspråk på att tjena swensk häfdaforfning.

Wi hoppas, att utg. af *Swenstt Diplomatarium* skaffar sig afskrifter af här omsformälde urkunder, som röra swenska historien och låter dem ingå i den chronologiska fedjan.

Urkundernas nummer äro 3714, deraf N:o 1 utgör ett gåfwobref till Johanniter-orden utaf pommerfska hertigen Grimczlaus 1198 och N:o 3714 är ett förläningsbref af R. Gustaf II Adolphy till Riga stad. Det äldsta rörande swenska historien är ett i Linköping

d. 6 Oct. 1275 *) gifwet bref af K. Magnus "Eadelas," hvarigenom han confermerar den handelsfrihet, som Riga borgerstap fått af hans "prædecesfor" (i Sept. 1271). Förf. anmärker att Magnus således undanträngt sin broder från regeringen förrän han 1276 lät wid Mora stenar utropa sig som kung. Sigillet är nu förfädat, men bestrefv i ett transumt derur år 1462. På åtsidan **) sågs en kung med hjälm på en löpande häst, ett baner i högra och en tygel i wensstra handen. Omskriften: Sigillum Magni Dei gra: junioris Ducis Suecorum. På fransidan: en sköld, derpå ett upprätt stående ej krönt lejon, med omskrift: Clypeus Magni Dei gra: junioris Ducis Suecorum. 1276 gaf samme kung Magnus i Westerås ***) samma Rigiska borgerstap tullfrihet i Sverige. I sigillet **) har syns en kung på en thron med spira och riksapple. På fransidan en sköld beströdd med hjertan och ett krönt lejon löpande öfwer 3 till wensster lutande sparror (strömmar). Omskrifterne ha varit Magnus Dei gra: Swecorum Rex; och Clypeus Magni Dei gra: Swecorum Regis. 1285 gjorde K. Magnus i Calmar en förlikning mellan K. Erik i Norrige och städerne Lübeck, Rostock, Wismar, Stralsund, Greifswald, Riga och Tyskarne i Wisby. Sigillet, likt det nyss beskrefna. Af 1287 finns en förordning af handelscorpset på Gottland rörande strandadt och röfswadt gods.

(Forts. följer).

Swar till Freja N:o 31.

Ett föremål kan ses från två sidor. Man kan fästa sig wid glanspunkterna, eller wid fläckarna. Dessa framställningsätt utgöra hwarandras complement. I en tid som nästan aldrig lemnar obegagnadt tillfället att klandra, har undertecknad ansatt för en recensents skyldighet att ej förbise hussidan af de objekter, som påkalla en granskning. Ledd af denna grundsats nedskref jag en kort anmälan af Grefwe Adlersparres ditter. Ej ett enda ord tager jag tillbaka

*) Från 1265 är påsken Clemens IV bulla här anförd, der biskopen af Marienwerder uppdrages att bli försättspredikant i Böhmen, Danmark, Sverige, Norrige m. m.

**) Aftryckt i Lagerbr. S. N. S. II. 542, 629, och i Lise-grens Dipl. Svec. s. 500, 505, N:o 601, 607.

**) Arusica. E. M. Arndt förklarar det för Aarhus; men tybligen ett misstag.

af det beröm, som i nämnda uppsats tilldelades de skaldestycken, hvilka passerade revue. Gerna erkännes likwäl, att det war en elitcorpset, som marscherade upp för läsaren.

I en tid, om hwilken det med så mycket skäl yttras, "att den är fattigdomens, och att den rika är förliden," wäntar ingen att träffa stjernor af första ordningen. Men den talang som arbetat sig upp till en virtuositet i framställning, sådan som den flera citerade småstycken af olika färg och riktning lägga i dagen, behöfwer ej frukta en jemförelse med mängden af de poetiska idrotter, hwilka stundom betitlas såsom snillefoster. Undertecknad beskrider ej, att A:s ditter äro mycket olika i inre värde, och att Frejas recensent har rätt, då han anmärker det alltför anthropopathiska i Psyches stjernwandring, det vulgära i afskedet från Paris och desutom en del tekniska bristfälligheter der och hwar. Men derföre har ej samma Recensent rätt, då han med en bitterhet, hwaraf man skulle wilja sluta ej till en opartisk och lugn granskare, utan till en retad medbroder i ett wittert strå, fäst sig wid en del swaga stycken, utan att med ett enda ord antyda de wackra partier som samlingen innehåller; allt inbegripes under ett enda ljungande anathema. Undertecknad som i Frejas recension af Ad:s ditter trott sig finna en antikritik, framkallad af den i Studier, Kritiker och Notiser intagna anmälan af samma ditter, har ej kunnat undwika denna förklaring, som torde befria honom från förebräelsen att hafwa dömt som den blinde om färgen. Den grannlagenhet, som jag föreskriswit mig såsom en sträng pligt, och som endast nödgas wika för sanningens högre anspråk, hindrar mig att närmare belysa Frejas artikel. Jag försvarar endast ett af mig såldt ömdöme. Jag skrifwer ingen opåkallad antikritik. Flera än undertecknad hafwa fördelaktigt witsordat Grefwe Adlersparres skaldeförsök. Jag hänwisar till hwad Förf. af Sveriges sköna litteratur yttrar i Skanska Correspondenten, N:o 12 år 1839.

C—m.

Dr W. Dunkel, pastor i tyska församlingen i Göteborg, förrit öfwerättare af Sveriges Anor af v. Besson (Schwedens Ahnen, Göthenb. 1838) har nyligen äfwen lemnat en tytt öfwerfättning af Wallins poem: Dödens engel, och ämnar öfwröfswadt att meddela öfwerfättningar af ärf. lliga andra swenska skaldestycken, bland hwilka Slaget wid Brunkeberg af D. Fryrell, med det första lemnar presen. Med nöje se naturligtwis wännerna af swenskt litteratur, att denna på sådant sätt göres tillgänglig för en större tytt allmänhet.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1841.

